

მისომონაძის

მედიკალური მანქანისა და ანტიბიოტიკებისათვის

21 განცხადება სამნაწილიანი მოთხოვნისთვის
ვოლფგანგ ამადეუს მოცარტის მე-11 საფორტეპიანო სონატის (ლა-მაჟორი) თანხლებით

პინჰაი ნანტი: ANDANTE GRAZIOSO

1.

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მიმართ
ლუკა რაზიკაშვილის
თხოვნა

უმორჩილესად ვსთხოვ წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას, უკეთუ დაინახოს ღირსად თვის გამგეობის ქვეშ სამსახურისა, ჩამაბაროს დიდი-თონეთის სკოლა, რადგან ამ სკოლის მასწავლებლის ადგილი დღეს დაცლილია, ამასთანავე თუ ჩემი თხოვნა შეწყნარებულ იქმნას, მაუწყოს შემდეგი ადრესით: (რუსულად)

დუშეთის გავლით სოფელ თიანეთში ნიკოლაი ხიზანოვს. გადაეცეს ლუკა რაზიკაშვილს.

1886 წ., მკათათვის 27-სა

2.

წ.კ.გ.-ის საზოგადოების გამგეობის დადგენილება:

ვცნობოს რაზიკაშვილს, რომ ის დანიშნულია თონეთის სკოლის მასწავლებლად. ჯამაგირი მიეცეს იმ დღიდან, როდესაც ის გამოცხადდება სკოლაში. დოკუმენტები რაზიკაშვილის დანიშვნის შესახებ მიეკეროს საქმეს.

თავმჯდომარე ილია ჭავჭავაძე
თფილისი, 30 სექტემბერი, 1886 წ.

3.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ
საზოგადოებას

დიდი თონეთის სკოლის მასწავლებლის

ლ. რაზიკაშვილის

მოსხენება

მაქვს პატივი, ვაცნობო მმართველობას, რომ დანიშნულს ადგილას გამოვცხადდი 16 ამ თვისას, 17-ს შევუდექი სწავლას. სწავლის ეგვიპტელ შენობაში მიმდინარეობს. ჯერჯერობით ოცამდე მოსწავლეა, მათ შორის ორი სულ ახლები არიან. როგორც საზოგადოება და მამასახლისი იმედს მაძლევენ, მოსწავლეთა რიცხვმა ერთი-ორად უნდა იმატოს. სკოლისთვის საჭიროა „ბუნების კარი“ არა ნაკლებ 5 ეგზემპლარი, დაფები, გრიფელები, კარანდაშები, საწერლები, კალმები, რვეულები. ახალი სკოლის შენობა ჯერ არ დაუსრულებიათ. ამასთანავე ვსთხოვ უმორჩილესად, ერთი ეკზ. პროგრამაც გამომიგზავნოს მმართველობამ, რომლითაც მოვალე ვარ ვიხელმძღვანელო.

18 ოქტომბერი, 1886 წ.

4.

ქართველებში წიგნის ცოდნის გამავრცელებელ

საზოგადოების მმართველობას

დიდი თონეთის სკოლის მასწავლებლის

მოსხენება

მაქვს პატივი, ვაცნობო საზოგადოების მმართველობას, რომ სოფ. თონეთში ახალი სკოლის შენობა დასრულდა 15 ნოემბერს; ამ რიცხვიდამდე დაიწყეს მასში მოწაფეთა სწავლა. შენობა უნაკლებოდ არ არის გაკეთებული და სამკოდაშვილი, რომელსაც იჯარით ჰქონდა აღებული სკოლის შენობის გაკეთება და ამისათვის იმან, კანდრახტის ძალით, რვა წელიწადი უნდა უხარჯოდ დუქანი ამუ-

შაოს ს. დ. თონეთში, ძმანი სამკოდაშვილები დუქანს ამუშავებენ, თუმცა სკოლის ნაკლულოვნება არ შეუვსიათ. გარდა ამისა, თონეთის ახალი სკოლის შენობას მომეტებული შეშა სჭირდება, ვიდრე წინანდელ სკოლის შენობას სჭირვებია. სოფელს თითო ურმობით მოაქვთ შეშა და ეს მოტანილი ვერაფერს უზღვბა. ამასთან თვითონ მე იძულებული ვხდები, ხშირად ვაწუხებ ხალხს; უმჯობესი იქნება, ერთბაშად მოიტანონ და დადგან სკოლის ეზოში. ამიტომ უმორჩილესად ვსთხოვ, აცნობოს ეს გარემოება იმას, ვისაც ჯერ არს.

სკოლას ესაჭიროება შემდეგი სასწავლო ნივთები: რვეულები რუსულის წერისა 60, კალმისტარები 30, გრიფელები ერთი კოლოფი, უბრალო ქაღალდი ერთი ობმა #6.

მასწ. ლუკა რაზიკაშვილი

მამასახლისის მინაწერი: კანდრახტში სამი საყენი შეშაო წელიწადში, საყენი შეშა 50 მანათი ჰღირს და სად არი მაგისი ფული, სადა?

5.

სოფელ დიდი თონეთის სკოლის მასწავლებელს ლუკა რაზიკაშვილს ამავე სკოლის მეორე განყოფილების შეგირდის გლახო ბადალაშვილის ახსნა-განმარტება

პატ. მასწ, სამი ცალი შექარ-ყინულისად ვანო შაფიშვილს საშინაო დავალება დავუწერე მღვდელ თევდორე კვეთელზე, 1609 წელს თურქების ლაშქარს გზა-კვალი რომ აურია, გაიტყუა შორსა ცხირეთის ციხიდანა, მემრე რო მოჰკლეს და აესე გადაარჩინა მეფე

ლუარსაბ მეორე. მაგრამ შექარყინულები არ მომცა ვანომა, არამედ მცემა და თანსუიმას დამძახოდა - მამაშვილურადა გცემ, რახან სხვა დროსაც უნდა მომემსახურო, ყველაზე პატარა ხარ და მაგიტომო.

ეს რომ გაიგო ჩემმა ამხანაგმა თანდილა ლონდარიძემ, ჯერ ხო ვანო მიბეგვა კაი გემრიელადა, მემრე მთელი ყუთი შექარყინული წართვა და დაგვირიგა ამხანაგებსა: აზურმელაშვილ ცოტიასა, მაჩაიძე მანანასა, ლოლაძე თომესა, ნადირაძე ბერუასა, თორობოვ არუთინასა, დემეტრაშვილ ნანოსა, ასლამაზოვ გევორიკსა, მჭედლიძე პავლიასა, მუჯირიშვილ ბაგრატასა, თაყნიაშვილ თამაროსა, გოზალოვხანოსა, მანველიძე ხუციასა, პავლიაშვილ აბრამასა და სხვებსაცა.

ჰოდა, ბოდიში, მასწ, და ამის მერე არაფერსაც აღარ დავუწერ. თანაც შევაგროვებთ ფულსა, სამკოდაანთ დუქანში ვიყიდით იმ ერთ ყუთ შექარყინულს და უკან დავუბრუნებთ ვანოსა.

მასწ, თქვენ რომ სამლოცოვლო სახლში გაკვეთილზე მოვიყვებით მლოგვის მარცვალზე, მემრე არსენას გამოქვამულშიც რომ მივდიოდით „არსენას ლექსის“ წასაკითხად და გზაშიც გვაჩვენებთ შლეგა-ბალახი, ეს არი იგივე მლოგვიო, მე ის შლეგა-ბალახი მაშინ კარგად დავიმახსოვრე და ვეცდები, ისევ იმისი პატარა მარცვალი ვიყო, რომელიც რო თქვენ შემარქვით და „მლოგვის მარცვალს“ მეძახიან უკვე ამხანაგები. შლეგა-ბალახის თესლი ხომ ყველა სხვა დასათეს მარცვალზე პატარაა, მაგრამ როცა ამოვა, ყველაზე დიდი ხდება და ეგეთ ხედ გადაიქცევა, რომა მოფრინავენ ცის მფრინველები და იმის ტოტებზე იბუდებენ. ეს ცის მფრინველები კიდევ ხო უფლის ანგელოზები არიან და სუ მთავარი თქვენი ნათქვამი არ დამავიწყდება, რომ ადამიანობა სხვა არაფერია, თუ არა ამ ანგელოზების ზოგჯერ მანინც დანახვა.

**დიდი თონეთი,
3 ოქტომბერი, 1886 წ.**

მორჩანაწილი: MENUETTO

6.

სოფელ პრიუტის საპოლიციო უბნის უფროსს
ბოქაულ ლუკავასკოი ანდრეი პეტროვიჩს
თქვენდამი რწმუნებული სოფელ დიდი თონეთის
მამასახლისის
დიმიტრი შავშიშვილის, წმინდა გიორგის ეკლესიის
მთავრის, მამა ოქროპირ შავერდაშვილის და დაბლითკენ
ხელისმომწერ სუდიების ერთობლივი
შუამდგომლობა

თქვენო აღმატებულეზავ, მოგახსენებთ, რომ მასწავლებელ
რაზიკოვი ლუკა პავლოვიჩის ქმედებები არაკეთილსაიმედოდ
ვცანით, რამეთუ:

1. არ დაიარება წირვა-ლოცვებზე და არ ინახავს მარხვას.
სკოლის დარაჯს კი ეუბნება: მარხვა ისაა, ჩემო ალექსი, კაცი არ
მოატყუო, არ დააბეზლო, ბოროტება არ ჩაიდინოვო და ერთ-
მორწმუნის ნიღბით მოსული დამპყრობელიც კარგად დაინახო,
რომელმაც ჩვენი ენა ეკლესიითგან გამოაძევაო.

2. როცა შეიტყო, რომ სოფლის მცხოვრებლებისგან მღვდელი
მოითხოვს, გადაიხადონ კომლზე ერთი კოდი პური და კომლზე
ერთი კოდი ქერი, მოურიდებლად მიახალა: ძალიან ძვირს ითხოვ
და საწყალ ხალხს ტყავს აძრობო.

ხოლო თავად შეგირდებს საღვთო სჯულსა და გალობას კი არ
ასწავლის, არამედ უსამართლოდ ცემა-ტყეპას.

3. სკოლაში სწავლობს მამასახლისის შვილი ვანო, რომელსაც
სცემა კლასელმა ლონდარიძემ. მეორე დღეს, დილით, სწავლის
დაწყებამდე სკოლაში მივიდა მამასახლისი დიმიტრი შავშიშვილი,
გამოიძახა ლონდარიძე და მხოლოდ რამდენიმე ალიყური უთა-
ვაზა. ამ დროს რაზიკოვი თავის ოთახში ჩაის სვამდა და სკოლის
დარაჯმა ალექსი გოგიშვილმა აცნობა, რაც ხდებოდა. რაზიკოვი
გამოვარდა აივანზე, ეცა მამასახლისის და გეგონება ლინეკას ურტყ-
ყამენ მაგიდაზეო, ისეთი ალიყური დასთხლიშა და წააქცია კიდეც.
მერე დასტაცა ხელები წაქცეულ მამასახლისსა და აივანიდან ძირს
გადმოაგდო, რაც სულაც არ გასჭირვებია, რადგან რუსულ ნალს
აიღებს და თავისუფლად დაგრებს; ანდა სადმე, დღეობაში ორ
კაცს დაისვამს მუშტებზე და ზემოთ ასწევს ხოლმე. მერე თავად
რაზიკოვიც გადმოუხტა აივანიდან, წაქცეულ მამასახლისის წიხლიც
ჩააზილა და უთხრა: წადი ახლა და ნაჩაღნიკთან მიჩივლეო. როცა
მამასახლისი წვალებით წამოდგა და უყვირა: ჩემ შვილს გავიყვან
შენი სკოლიდანო, - მასწავლებელმა მიუგო: - შვილი სკოლაში
გამოგზავნე, თორემ უარეს დღეს დაგაყენებო. მეორე დღეს მამა-
სახლისმა სკოლასთან ჩაიარა და ცერად გამოხედა, რაზიკოვმა კი
დამცინავი ლექსი უთხრა, მაგრამ ჩაწერა ვერ მოვასწარით.

4. მამასახლისის ბიძაშვილმა, ივანე შავშიშვილმა შვილი გაიყვა-
ნა სკოლიდან. რაზიკოვი მივიდა და უთხრა: უნდა დაგაჯარიმო, შენ
შვილს სკოლისთვის რომ თავი დაანებებინეო. შემინებულმა ივანემ
შვილი სკოლაში დააბრუნა, მაგრამა რა უფლებით გვაჯარიმებს?

5. ამ ამბიდან დიდი ხანი არ გამოიხდარა, რომ მასწავლებელი
კანცელარიაში მიუვარდა მამასახლისის: შენ მამასახლისი კი არა, მა-

მაძლისი ხარო და მასწავლებლურად უნდა მიგბეგვო, ღარიბები
რომ აღარ დაჩაგროო. წაიგდო წიხლქვეშ და ძლივს გააგდებინეს,
ისე სცემა იმის მაგიერში, რომ აქაურმან ღარიბებმან, ბადალაშ-
ვილმან და სულეიმანაშვილმან მამასახლისს საჩუქრად მიუტანეს
თითო ტომარა ფქვილი, რა არის, რომ მიწების გაყოფისთვის ხელი
არ შეეშალა. მამასახლისმა ეს მცირედი ძღვენი მიიღო, მერე კი
ორთავეს სახრით სცემა, თანაც იქვე განუმარტა, რომ მარტო მა-
შვილურად კი აღარ, მამასახლისურადაც გცემთ, ცდომილებაში
რომ არ შეგიყვანონ ბუნტოვშიც და ნილილის ტებმაო.

6. რაზიკოვი ამბოხებისკენ მოუწოდებს გლეხებს და ვინც შე-
ეწინააღმდეგება, მასზედ ხანჯლით მიიწევს, თავის მოსაჭრელად.

7. ერთხელაც, სადილთუკან, წმინდის გიორგის ეკლესიის გალა-
ვანზედ რაზიკოვმა გააკრა სამთავრობო გაზეთი „კავკაზის“ ნომერი,
გადაზომა ოცი ნაბიჯი და თოფის სროლა დაუწყო დამიზნებით.
მღვდელმა ოქროპირმა, როგორც კი ეს სცნო, დიაკვანი ვასილ
ზაკარაევი აფრინა მამასახლისთან და სუდიებთანა. ყველანი რომ
შევიკრიბებით, რაზიკოვს მივმართეთ წინადადებით, შეეწყვიტა
თოფის სროლა ამ ნაკურთხს და წმინდათაწმინდას ალაგას! მაგრამ
ამ უკანასკნელმა ჩამოგვაგლიჯა ჯვრები, შემოგვახია ტანისამოსი,
გვირტყა პანაღები, მანამდე კი ალიყურები დაუნანებლივ და ესე
ყოველი ისეთის ძალით, რომ მიწაზე ვეყარებით ყველანი და გონს
მოსვლას ამოდ გსცდილობდით.

8. ჩვენ მოვახერხეთ ხელში ჩაგვგდო გაზეთი „კავკაზის“ ის
ნომერი, რომელსაც თოფის სამიზნედ იყენებდა რაზიკოვი და რა
გამორიკვა? ეს სწორედ ის ნომერია, სადაც დაბეჭდილია ეგზარ-
ხოს პავლეს ის სიტყვები, სიონის ამბიონიდან რომ წარმოსთქვა
ტფილისის სასულიერო სემინარიის რექტორის, პავლე ჩუდეცკის
ცხედართან, რომელიც იოსებ ლალიაშვილმა მოკლა ხანჯლით ამა
წლის 24 მაისს, მას შემდეგ, რაც მორიგ თხოვნაზე სემინარიაში
აღდგენის შესახებ უარით უპასუხეს. აღნიშნული გაზეთი, სრულიად
დაცხრილული რაზიკოვის ბერდანკას ტყვიებით, ამ შუამდგომლო-
ბას თან ერთვის.

9. ჩვენი ეკლესიის მთავრის შეკითხვის პასუხად თიანეთის
მაზრის სოფელ ტოლათ-სოფლიდან მოვიდა მღვდელ აღნიევის
წერილი, საიდანაც ვცხადებით, რომ სამის წლის წინეთ ამ სოფელშიაც
მასწავლებლად ყოფილა რაზიკოვი და ისეთები ჩაუდენია, რომ
მღვდელმა აღნიევმა სახალხო სკოლების დირექტორ დარსკის მი-
მართა: მასწავლებელი რაზიკოვი აქ დასატოვი არ არის, ნილილისტი
და სოციალისტი, მოწაფეებს ხელმწიფის საწინააღმდეგო აზრებს
უნერგავსო, რის შემდეგაც ბატონმა დარსკიმ იქიდან გამოაგდო.

თქვენო კეთილშობილებავ, სწორედ ამ უაღრესად მძიმე და
ექვშეუვალ გარემოებათა გამო, უმორჩილესად გსთხოვთ, ეს ღვთის
პირიდან გავარდნილი, ცხვრის ტყავში გადაცმული მგელი, რომლის
თავზეც სახარება ამოდ არ უნდა იკითხოს არავინ, მასწავლებელი
რაზიკოვი, როგორც კრამოლნიკი, რაზბოინიკი და ბუნტოვიკი,
გაძევებულ იქმნეს სოფლიდან და მიეცეს პასუხისგებაში.

სოფელ დიდი თონეთის მამასახლისი –
შავშიშვილი დიმიტრი (ხელმოწერა)
წმინდა გიორგის ეკლესიის მთავარი –
მამა ოქროპირ შავერდაშვილი (ხელმოწერა)

სუდიები – გოგინაშვილი პავლე (ხელმოწერა), მჭედლიძე სოლომონ (ხელმოწერა), გოგინაშვილი გიორგი (ხელმოწერა), კანცელარიის მწერალი – თეთრაძე ლევან (ხელმოწერა) სოფელი დიდი თონეთი, 17 დეკემბერი, 1886 წ.

სოფელ პრიუტის საპოლიციო უბნის ბოქაულის, ლუკავსკოი ანდრეი პეტროვიჩის მინაწერი: გადაეგზავნოს მის მაღალკეთილშობილებას, ტფილისის მაზრის უფროსს, თავად ერასტი ჩოლაკაევს.

7.

მის მაღალკეთილშობილებას, ტფილისის მაზრის უფროსს, თავად ერასტი ჩოლოყაშვილს დიდი თონეთის სკოლის მზრუნველის კონსტანტინე ყავრიშვილის თავდებობა

თქვენო მაღალკეთილშობილებავ, სოფელ დიდი თონეთის მასწავლებელი ლუკა რაზიკაშვილი არის უნიჭიერესი პოეტი და მოთხრობების მწერალი გაზეთ „ივერიის“ რომლის რედაქტორი, თავადი ილია ჭავჭავაძე, საქართველოს მომავალ უდიდეს მწერლად პრაცხს და ეს დასტურდება კიდევაც მისი პუბლიკაციებით ტფილისის სხვადასხვა გაზეთებშიც.

არა მგონია, მისი დატუსაღება გამართლებული იყვეს იმის გამოც, რომ სოფელ დიდი თონეთის მოხელეთა საჩივრის ზოგიერთი პუნქტი მათ მიერვე უნდა იყოს მოგონილი, რაკი მტრად მოეკიდნენ ახალგაზრდა მასწავლებელს მისი ერთგვარი პირდაპირობის, შეუვალობისა და გამოუცდელიობისა გამოც.

მე, როგორც სოფელ დიდი თონეთის სკოლის მზრუნველი, თავდებობას ვიღებ მასწავლებელ ლუკა რაზიკაშვილზე და გაბრდებით, რომ გავაკეთებ ყოველივეს, რათა მსგავსი საქციელები აღარ განმეორდეს მისის მხრიდან.

ისიც უწყოდეთ, რომ ამ თავდებობის დიდს წილს საკუთარ თავზედ იღებს როგორც გაზეთ „ივერიის“ მთელი რედაქცია, თავად ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით, ასევე ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობაც.

კონსტანტინე ყავრიშვილი (ხელმოწერა) ტფილისი, 7 იანვარი, 1887 წ.

8.

სოფელ თონეთის მამასახლისის დიმიტრი შავშიშვილს ამავე სოფლის სკოლის დარაჯის ალექსი გოგინაშვილის მოხსენება

რეებს მეუბნებით, რეებსა? რა უნდა ჩაიწერო, შენი ჭირიმე, ერთი უსწავლელი კაცი ვარ და ჩემი ლაპარაკი მოხსენება რანაირათ გამოვა?

ეს ამოტოლა ზონზროხი კაცი სულ თავში უჩაკუნებდა მუშტებსა იმ ერთი ბეწო ბაღლსა და მე დავიჭერდი იმასა? არ მეთქვა მასწავლებლისთვისა?

ლუკამა? ჩვენმა მასწავლებელმა ლუკამა? არა, შენი ჭირიმე, არაფერი... დაიცა, არა, არა, გატყუებთ. ერთხელა მკითხა, აბა,

როგორა სცხოვრობთ, რაც თავისუფლება მიიღეთო. როგორა ვცხოვრობთ და, ეჰ... განა გლენის გაჩენაში ღმერთი რეულა? როგორც ძალღურად ვიყავით წინათა, ისე ეხლა ვართ. წელებზე ვიდგამთ ფეხსა და სიმშვილს თავი მაინც ვერ ავაშორეთ. ის რალაცა „ნადელები“ რო დაგვირიგეს, წაიღონ უკანვე, შიგ არაფერი ყრია და ხარჯებით და სარგებლის გადახდით კიდევ სული ამოგვხადეს. წელში გავწყდით, თავი მაღლა ველარ აგვიღია...

აბა, მაშ, რას მეკითხებით, ვერ მივხვდი, შენი ჭირიმე...

მაშა, მაშა, მასწავლებლის ცოლი ეკატერინე ნებიერიძე არი იგივე კეკე. ეგ კეკე იმიტომ დაუშევობრდა ეფემია-ლაპანტასა... ჰო, ჰო, ეფემია შავშიშვილ-შავერდაშვილისასა, რომა იმისმა ქმარმა, მაშა ოქროპირმა, წინა კვირას ქალაქიღამ კარეთით ამოუტანა ფორტეპიანო. განა თავად მაგისმა ძმამ, ამ ჩვენმა დიმიტრამ მამასახლისმა არ გააგზავნა თავის დროზედ ტფილისის სამუსიკო სკოლაშია, ალოიზ მიზანდართანა და იმან არ შეასწავლა ფორტეპიანოზედ თამაშობა?! მაშა, მაშა, მაგანა და კონსტანტინე ალიხანოვმა კიდევაც... ძან პროფესორი ხალხი ყოფილა ეგენი, აი, ძანა... ეს „ლაპანტა“ საიდანადა, ფრანგულიც ხო იქ ისწავლა ეფემიამა და ერთ შემოდგომამე აქ რო დაბრუნდა, მაშა ოქროპირი მოდენილიყო ტყიდანა, მწიფე პანტით სამე აბგა მეფხსნა ზურგიდანა – პანტას ხომ არ ინებებთაო? – და იმას კიდევაც – „კეს კე სე ლა პანტაო?“ – ეკითხნა და მაგიტომაც ცოლად შეირთო, განათლებული არისაო და მერე დაარქვეს მაგ ქალსა „ლაპანტა“.

მარტო კეკე კი არა, აი, ამხელა კაცი მოვიყარე და ფორტეპიანოზედ თამაშობას რომ დაიწყებს ხოლმე ეფემია-ლაპანტაი, წამოუბერამს რალაცა ქარი და წამიღებს ხან სადა და ხან სადა. თან აი, მეც სულ მეტირება, მეცა და... კეკეს კიდევაც დაირაზე დაკვრა შეუძლიან, გარმონზედაც ეხერხება და ახლა კიდევაც სწავლობს იმისგან ფორტეპიანოზე თამაშობასა. მაშა, მაშა!.. მემრე ჩაის სმასაც გამართვენ ხოლმე, თავიანთი გამოცხოხილი გემრიელი ნამცხვრის ზედ დაყოლებითა და ლაპარაკ-ლაპარაკითა... გემრიელი რატომა და იმიტომა, რომა მეც ხო მამაწვდიან ხოლმე თითო ნაჭერსა, მე კიდევ შვილიშვილები არ მაღირსა ღმერთმა და ცოტას მოვაციქენი და დანარჩენს იმ ბაღლს შევუნახავ ხოლმე, ბადალანთ გლახოსა...

აბა, რას მეკითხებით, ვერ გავიგე, შენი ჭირიმე...

საათი? ეგ საათი არი იუნგჰანისისა და პეტრებუღიღამ ჩამოუტანია ლუკა მასწავლებელსა და მაიყოლა აქაცა... მუსიკასაც უკრამს, მაშა, მაშა! და მოიპარებიან ხოლმე ბაღლები ლუკა მასწავლებლის ფანჯარასთანა, რო ხმა გაიგონ და იმის მუსიკაზედ დაუვლიან ხოლმე... რა ვიცი, რასა? აი, რაც იცეკვება მაგ საათის მუსიკაზე, იმას დაუვლიან, თავიანთებური მიმოხვრებითა და ბრუნვა-ტრიანლებითა, რა ვი... არა, ამზე არ მეტირება, მაგრამა ვუყურებ ჩუმადა, ვუყურებ და დავიდარდებ ხოლმე... ჩემი ცოლი რო არ მეკლა ხორველასა და ბიჭი მყოლიყო, ეხლა ხო... ეხლა ხო ამათი ტოლა შვილიშვილი მეყოლებოდა...

ვისა, ამ ჩვენ ლუკა მასწავლებელსა? რომ ეცეკვოს ეფემია-ლაპანტასთანა? არა, არა... და მაგათ რომ ერთი-ერთმანეთში რამე შარშიური და ისა-ესა?... რას ამოფ, შენი ჭირიმე, რასა? ლუკა მასწავლებელსა რომ რამე იმნაირი ისა ვინმე ქალთანა, არა, სულ არა... მარტო იმის ფორტეპიანოზე თამაშობას უსმენს ხოლმე

გამტერებული და, რაღა შორს მივდივარ, მე უარესი მამდის, სულ მეტირება, სულა, შენი ჭირიმე... რა ვი...

ვილაცა მუსიკის კაცი ყოფილა ევროპიაში, სახელი გადამვარდა გულიდანა, მოცხარივით რაღაცა ჰქვიან, მოცხარი, მოცხარი... იმისი გამოგონილი ფორტეპიანოზედ თამაშობაა აი, აი, ძან რაღაცნაირი ისა-ესა, ნუმერი თერთმეტი...

საიდან ვიცი და იქიდანა, რომა ეფემია-ლაპანტამ უთხრა ესა კეკესა და დიხანა რომ დავიძახსოვრე. მაშა, მაშა, სონატა არი იმ ევროპიელისა, ნუმერი თერთმეტი... მოცხარი, მოცხარი და ჯანდაბა ამჩემ უტვინო თავსა და ტანსა, ველარ ვიხსენებ... სონატა რაღაა და აი, ის ფორტეპიანოზედ თამაშობა ძალიან რაღაცნაირი, როგორც ისა-ესა... რა ვი...

ეჰ, მე რომ კარგი პატრონი მყოლიყო და სწავლის ფული მქონიყო, ეგრე კი არ დავრჩებოდი, მუსიკობის გარეშე... მეც გავმართავდი ფორტეპიანოზედ ეგეთ თამაშობასა და მაგის გამგონე ანგელოზები შამოსხდებოდნენ ამჩვენი წმინდა გიორგის ეკლესიის გუმბათზედა, რომ მოესმინათ... მაშა, მაშა, მაგ მუსიკაზე ანგელოზები მოფრინავენ და შემოსხდებიან ხოლმე გუმბათზე მოსასმენადა, მაშა...

რა ვუყო, შენი ჭირიმე, მე თუ მივედ-მოვედები, სუ ჩავიგებებ ენა-სა... მაშ, აბადა, ჩემი ყბედობა მოხსენება რანაირათ გამოვიდოდა?..

ალექსი გოგიშვილი

(ხელმოწერის ნაცვლად დასმულია ჯვარი)

რადგან წერა არ იცოდა, ამისის თხოვნით ხელს ვაწერ კანცელარიის მწერალი: ლევან თეთრაძე

9.

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების მმართველობას

ამავე საზოგადოების მდივნის, იაკობ მანსვეტაშვილის

ანგარიში თონეთის სკოლის რევიზიისა

იმ ამბების გამგონი, რომელიც აქ ითქვა თონეთის სკოლის მასწავლებლის და თვით ხალხის შესახებ, არასასიამოვნო გრძნობით მივდიოდი თონეთში და ვშიშობდი, ვაითუ მართლა ყველაფერი ნამდვილი აღმოჩნდეს-მეთქი. უფრო მეტმა შიშმა და რაღაც ცუდმა წინათგრძნობამ ამიტანა, როდესაც პრიუტში ერთი უცნაური და ფრიად სამწუხარო ამბავი შევიტყე: თონეთში ეს არის ეხლა პროკურორი, ჟანდარმის კაპიტანი და მაზრის პოლიცია წავიდა საქმის გამოსაძიებლად, თონეთელებს იმპერატორის პორტრეტი დაუხევიათ სოფლის კანცელარიაში. შევწუხდი, ვთქვი, რაღაც უბედურება მომხდარა-მეთქი...

მივედი თონეთს. იქნებოდა სალამოს ცხრა საათი. სოფელში მართლაც არაჩვეულებრივი მოძრაობა იყო. ყველგან სინათლე ჩანდა. ვიკითხე მასწავლებელი, შინ დამხვდა. ეს ძლიერ მიამა, მაშ, ჯერ ერთი, ის ამბავი, რომ მასწავლებელი არ მოსულაო, ტყუილი გამოდგა. კვითხე, რა არის, რა ამბავია, მართალია ყველაფერი, რაც მითხრეს-მეთქი? მართალიაო, – მითხრა, – და აი, ხალხსაც აქამდის იმიტომ არ სძინავს, რომ გამოძიება სწარმოებსო. ეს არის, შენი მოსვლის წინ წავიდა ხალხი ჩემგან, დარიგებას მკითხავდა - როგორ

მოვიტყეთო, რა ვთქვათ, რა ჩვენება მივცეთ გამოძიებელსო... და მერე დაწვრილებით მიამბო ამ საქმის გარემოება. აი, რა აღმოჩნდა: თონეთში, თითქმის როგორც ყველა ჩვენს სოფლებში, ხალხი ორ დასად ყოფილა გაყოფილი. ერთს დასს შეადგენენ მდიდრები, შეძლებულნი, მეტის მამულების, მიწა-წყლის პატრონები; მეორეს – ღარიბები, ნაკლებ მიწა-წყლის პატრონები. ამათ შორის ისეც მუდმივი მტრობა და განხეთქილება ყოფილა, და ესეთი არასასიამოვნო ურთიერთ შორის განწყობილება უფრო გამწვავებულა მას შემდეგ, რაც ტიხევის აგენტების შთაგონებით გლეხებს მიწების თანასწორი გაყოფა დაუწყიათ. ღარიბები, რასაკვირველია, ერთგულად შესდგომიან ამ საქმეს, მაგრამ მდიდრებს არაფრად ეპიტნავათ თურმე ასეთი გაყოფა მიწებისა. ატყდა თურმე ჩხუბი, დავიდარაბა, ყველა ამას ხშირად ზედ დაერთობოდა კიდევ ხოლმე ცემა-ტყევა შიგსასოფლო კანცელარიაში, სადაც ხელმწიფის პორტრეტი ძალიან დაბლა კიდებულა კედელზე. ამ ჩხუბის დროს თუ სხვაგვარად როგორმე მომხდარა, სწორედ არავინ იცის, მხოლოდ ერთს დღეს უნახავთ, რომ ხელმწიფის პორტრეტი დახეულია. ხალხში დაუწყიათ ლაპარაკი, რომ ეს სწორედ იმათი ბრალია, ვინც მიწების გაყოფას არის მოწადინებულო.

ადვილი მისახვდომია, ვის უნდა გაეგრცელებინა ეს ხმა. შეძლებულმა დასმა დაიხვია თურმე ხელზე ეს გარემოება და ემუქრებოდა თავის მოწინააღმდეგე დასს: აბა, თქვენ ნუ დაიშლით თქვენსას და ჩვენ გაჩვენებთ საქმესაო, – უთქვამთ და სისრულეშიაც მოუყვანიათ. ვილასაც – ამბობენ, მამასახლისია ამაში ბრალიო და დასაჯერებელიც არის, რადგან მამასახლისი ნამიკიტნარია და ძალიან გაიძვერა და გაქლესილი კაციცა ჩანს, რამდენადაც მე ის გავიცანი – შეუდგენია ქალაქი, დაუსახლებია ღარიბ დასის მოთავეები, ვითომ ამათ დაეხიოთ განგებ განზრახვით პორტრეტი, და გაუგზავნია პრისტავთან.

პრისტავსაც არც აუღია, არც დაუღია, არც გამოუკვლევიო საქმე ადგილობრივ; ეტყობა, უფიქრია: ეს არის, ბუნტი, ხელმწიფის წინააღმდეგ შეთქმულება აღმოვაჩინეო, დავასმენ ამას მთავრობას და ჯილდოს მივიღებო, და ქალაქი უმაღლეს მთავრობისთვის გადაუტყია. მთავრობაც მაშინვე დაფაცურებულა და აი, მთელი სასტიკი გამოძიება დაუნიშნავს პროკურორით, ჟანდარმის უფროსით და სხვა ამალით. მერე რა გამოირკვა ამ სასტიკ გამოძიებიდან? აღმოჩნდა მხოლოდ ის, რომ სურათი თავის ადგილას არ ყოფილა დაკიდებული და ჩხუბის დროს, ან სხვა დროს როგორმე ხელი დაუკრავს და ცოტად გვერდი აუხევიო პორტრეტისათვის. ამგვარად, მთელი ეს ბოროტ განზრახვით აშენებული საქმე ტყუილი ცილისწამება გამოდგა და ყველანი, ვისაც ეს მძიმე დანაშაული ჰბრალდებოდათ, გაამართლა პროკურორმა და საქმე უყურადღებოდ დასტოვა.

ეს ამბავი დაწვრილებით მე იმიტომ მოვიყვანე, რომ მეჩვენებინა ზნეობითი სახე თონეთელებისა უმეტეს და გავლენიან ნაწილისა, მეორე კიდევ იმიტომ, რომ, ჩემი აზრით, ამ საქმეს კავშირი აქვს სკოლის საქმესთან.

მე ვგონებ, რომ სათავე იმ ხმებისა, რომელიც აქ გვითხრეს, ვითომ თონეთელებს განზრახვა აქვთ, გუბერნატორს ქალაქი

მისცენ სკოლის დახურვის თაობაზე და, აქ უნდა იყოს. ეს ხმები უნდა დაეყაროს და ეს განზრახვა უნდა დაჰბადებოდეს იმათვე, რომელთაც თავისი ღარიბი მოძმენი არ დაიშურეს და ისეთი მძიმე დანაშაულობა დასწამეს, როგორც ნელმწიფის პორტრეტის დახვევა.

და რადგანაც ამასთანავე მასწავლებლებზე გუმანი ჰქონდათ შეტანილი, რომ ვითომ ის უმართავდა ხელსა და გზას უჩვენებდა იმ გლეხებს, რომელნიც მიწის გაყოფას იყენებდნენ მოწადინებულნი, ამიტომ ამისთვისაც ხელი მიუყვიათ, რომ ეგებ აქედან მოვიშოროთო. მაგრამ, რადგანაც პირველი ბოროტი საქმე ვერ აუსრულდათ, ეხლა ამისთვისაც თავი დაუხრებიათ და ყველა ერთხმად მეფიცებოდა, რომ ჩვენ თავის დღეში მაგისთანა არაფერი გაგვივლია გულშიო, სკოლისაც და მასწავლებლისაც კმაყოფილნი და მადლიერნი ვართო. ეს მითხრა მე მამასახლისმა, რომელსაც ცალკე ველაპარაკე. მაგრამ ამას ბევრს ვერ დაუჯერებდი, რადგან ვაჭყობდი, რომ ცბიერობდა და ბევრსაც აშკარად ტყუოდა.

მერე თონეთის ეკლესიის მთავარს გამოვკითხე ამ ამბის გარემოება და აგრეთვე, რაც სკოლის შესახებ ხმები ისმის-მეთქი. ესეც მამასახლისს და მის მომხრეებს აბრალებს ამ საქმეს. მთავარს მე მით უფრო დავერწმუნე, რომ მამასახლისი ამისი სიძე ყოფილა და, მამასახლისმა, მართალი რომ არა ყოფილიყოს, რასაც იმაზე ამბობენ, უფრო ეცდებოდა თავის ნათესავისკენ ელაპარაკნა, ვიდრე მის წინააღმდეგ.

შაბათი დღე სკოლის გასინჯვას მოვანდომე. სკოლაში სულ 26 მოსწავლე მოვიდა: ქალი – 14 და ვაჟი – 12. 17 ახლები იყვნენ, წელს მისულები სასწავლებელში. ამათში 6 ქალია და 11 – ვაჟი. ორი მეორე წელიწადს სწავლობს, ერთი ქალია, მეორე – ვაჟი. მესამე და მეოთხე წლისა სულ სულ ქალები იყვნენ. 6 – მესამისა და 1 – მეოთხე წლისა. სკოლა ამ ყმაწვილებმა ძრიელ სასიამოვნო შთაბეჭდილება იქონიეს ჩემზედა.

სასიამოვნო სანახავი იყო ღია, მხიარული, ცოცხალი სახე ყმაწვილებისა, იმათი სიცოცხლით საგვ მხვრვა-მოხვრა, თამამად, გაბედვით, მკაფიოთ და თან გულუბრყვილოდ სიტყვა-პასუხის თქმა. მასწავლებელს თამამად ეპყრობიან და ამასთანავე დისციპლინაც კი მშვენივრად არის დაცული. ეტყობა, მასწავლებელს ყმაწვილები შიშით კი არა, სიყვარულით მოუნადირებია თავისკენ. ერთი-ორი კვირის მოსული ყმაწვილები წესსა და რიგს არიან მიჩვეულნი, პასუხს რიგიანად იძლევიან და, ეტყობათ, ესმით, რაზეც პასუხს ამბობენ და არა თუთიყუშივით გაუბეპირებიათ. კლასის აღწერა, ყველა ნივთებისა, რაც კლასშია მდგარი, მწოლარე საგნებისა, დაკლავილისა და ჯვრების ხატვა და გაკვრით დაწერა ერთი-ორის კვირის მოსულმა ყმაწვილებმაც კარგად იციან. სასწავლო საგნები საზოგადოდ კარგად აქვთ გავლილი. მეტადრე მშვენივრად და სრულიად ლოგიკურად გვიამბობდნენ მოთხრობებს საღმრთო წერილიდან. არითმეტიკა უფრო სუსტად იციან, მეტადრე მესამე და მეოთხე წლისეებმა. მაგალითად, 70-დან უკან დათვლა ოროლის გამოკლებით ვერც მესამე და ვერც მეოთხე წლისამ მოახერხა. მეორე წელიწადს ნამყოფმა ქალმა კი მშვენივრად დათვალა.

სკოლა კარგი, მკვიდრი შენობაა, საკლასო ოთახი ფართოა, მაღალი და ნათელი, მაგრამ ორი ნაკლი აქვს. ერთი, რომ მაღლობზე

დგას, ქარი ძრიელა სცემს და ოთახებში ძალიანაც ცივა. მთელი დღე და ღამე პალტოში ვიჯექი და ბევრი ვინანე, რომ კალოშებიც არ წავიდე, ფეხები სულ მაძრებოდა. ფეხები ისე უხეიროდ არის გაკეთებული, რომ მთელი ურემი რომ შეაყარო ერთ გახურებაზე, – მითხრეს მასწავლებელმა, მთავარმა და მამასახლისმა, – მაინც ვერ გაათბობო. ამას ისიც დაუმატეთ, რომ ერთი დიდი გაჭირვება დასავაგლახო თონეთელებისათვის შეშის მოტანა სკოლისათვის, რადგან სოფელს ტყე არა აქვს და შეშა ძალიან ძვირია თურმე. მეორე ნაკლი ის არის, რომ სკოლას ზედ აკრავს სასაფლაო. არა მგონია, რომ ესეთი სიახლოვე მკვდრებისა კარგი იყოს. სხვას რომ ყველას თავი დავანებოთ, ერთი ცუდი შედეგი ამ სიახლოვისა ის არის, რომ ყმაწვილებს მკვდრის საფლავები სათამაშოდ გადუქცევიათ. მაგალითად, მე ჩემის თვალითა ვნახე, რომ ყმაწვილები მკვდრის ტირილობის თამაშობდნენ: შემოხვეოდნენ პატარა გოგო და ბიჭები გარსა, შიგნით ცოტა მოზრდილი გოგოები ისხდნენ და თავში და მუხლებში ცემით, მაღლა ხმით, მოწყობით და მოძახილით დასტიროდნენ მკვდარსა, სწორედ ისე, როგორც დიდრონები ჩადიან ხოლმე. სასიამოვნო არ იყო ეს სანახავი!..

ბოლოს უნდა შევნიშნო კიდევ, რომ ძალიან კარგი და სასარგებლო, აუცილებლად საჭირო იქნება, სამჯერ თუ არა, ორჯერ მაინც წავიდეს რევიზორი ხოლმე და დასინჯოს სკოლები...

1887 წლის 8, 9 და 10 ოქტომბერი

10. მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეცამეტე ლეიბ-გვარდიის ერევნის პოლკის მეთაურს, მის მაღალკეთილშობილებას, პოლკოვნიკ სტოლიცა კონსტანტინ აკიმოვიჩს ამავე პოლკის ალაღის ფურმისტერის, გაფრილოვი სერგეი ანატოლიევიჩის რაპორტი

თქვენო მაღალკეთილშობილება, მოგახსენებთ, რომ არა-სამწყობრო ნაწილის კვარტერმისტერ დესაჟე მიტროფან ფიოდოროვიჩის დავალებით, ამა წლის 14 ოქტომბერს ფელდფებელ მერცი ივან პავლოვიჩთან და კაშეგარ ლუკავსკოი ივან პეტროვიჩთან ერთად ვიმყოფებოდი სოფელ დიდ თონეთში, სადაც მეთვალყურეობა უნდა გაგვეწია ფურაჟის ჩაბარებისთვის შედგავითიან ფასად (ქერი – 18 შაურის ნაცვლად 14, შვრია – 1 მანეთის ნაცვლად 4 აბაზი, თივა – 2 აბაზის ნაცვლად 1, ბზე – 6 შაურის ნაცვლად 4).

სოფლის კანცელარიაში ვერ აღმოვაჩინეთ მამასახლისი, იქაურმა მწერალმა გვაცნობა, რომ ცოტა არ იყოს, მიუდგომელის ნასოფლარის, „ხორბუკის“ ტერიტორიაზე გასული თივის ზვინების მისახედადო. აქ ფელდფებელმა მერცხამ მართებულად შენიშნა, მიუდგომლობას ნუ შიშობსთ, სადაც ირემიც კი ვერ გაივლის, რუსის სალდათი გააღწევსო. წავედით და ბევრი ვეძებეთ იმ ნასოფლარის ტერიტორია, მაგრამ სულ სხვა ნასოფლარის, სახელად „მოლავის“ ალაგებში მოვხვდით.

დაღლილები რომ დავბრუნდით კანცელარიასთან, მამასახლისი კიდევ არ გამოჩენილიყო და ამიტომ მახლობლად მდებარე

სამკოდანთ დუქანს (ძმები მუჯირიშვილების, კოსწია და კოლია) მივაშურეთ სადილისთვის, რადგან, მოგესხენებათ, ცარიელი ტომარა ფეხზე ვერ დასდგება.

სუფრას რომ გვიშლიდნენ, დუქანში შემოვიდა ვიღაც თვალებბრიალა ჩოხიანი კაცი ჩიბუხის თამბაქოს საყიდლად, რომელიც მედუქნემ გაგვაცნო როგორც რაზიკოვი ლუკა პავლოვიჩი, ადგილობრივი მასწავლებელი და უცხოოდ მესტიხე, ტფილისის გაზეთებშიც ბეჭდავს ლექსებსაო.

ფელდფებელი მერცი სიამოვნებით გაიბადრა, მეც მიყვარს ხელოვნებაო, მერე უბისჯიბიდგან ამოღებული ქალაღი გაშალა და აჩვენა იმ ნახატის რეპროდუქცია, სადაც 1882-ში სააღლუმო ფორმაში ჩაცმულ გრენადერად გამოსახა დიდმა ფერმწერმა ადოლფ იოსებოვიჩი შარლემანმა, მერე კი სუფრაზეც მოიპატიჟა.

მესამე იყო თუ უფრო მეოთხე ჭიქაზე, კარგად ვეღარ ვისხენებ, ფელდფებელმა მერცმა სიამაყით წამოსთქვა ეგზარხოს პავლეს სადღეგრძელო და იქვე შენიშნა, რომ ეგზარხოსმა ძალიანაც მართებულად შეაჩვენა ადგილობრივი ბუნტოვშიც ხალხი სასულიერო სემინარიის რექტორის, პავლე ჩუდეცკის მკვლელობისთვის, რადგან აქაურები მეტწილად სულ ინსურგენტები არიან და იმედია, მასწავლებელი არ მიეკუთვნება მათ რიცხვს, ამიტომ ისიც შემოუერთდება ამ სადღეგრძელოსაო. სანამ შევეკითხებოდით, იქვე აგვისნა, რომ „ინსურგენტი“ ლათინურია და ნიშნავს მეამბოხეს, მოლაღატესა და ყაჩაღსო.

იმ თქვენის აწ განსვენებულის სასულიერო სემინარიის რექტორის ცოლი რომ საყვარლადა ჰყავს, იმ ეგზარხოს პავლემ ამბობთო? – ყასიდად განიკვირვა რაზიკოვმა. – წინააღმდეგ ქრისტეს რჯულისა რომ დაწყევლა მთელი ქართველი ერიო?!

დაგწყევლათ და სწორადაც მოიქცა, რადგან ველურები ხართ და ძაღლის ენაზე ლაპარაკი ვერ მოიშაღეთო, – დაუბეჯითა განაწყენებულმა ფელდფებელმა მერცმა.

მაშინ რაზიკოვმა წამოდგომა შესთავაზა.

თქვენო მაღალკეთილშობილება, მოგესხენებათ, ფელდფებელი მერცი სიმღლით ორი არშინი და თორმეტ-ნახევარი ვერშოკია (როგორც ეს წერია კიდევაც შარლემანის ზემოთხსენებულ ნახატზე) და მისთვის სიღის გაწვნა იოლი არ უნდა იყოს, მაგრამ, როგორც სჩანს, კრივში ნავარჯიშევემა მასწავლებელმა ჯერ გულის კოვბთან უთავაზა მუშტი და მეტოქე რომ წელში მოიხარა ტკივილისგან, მაშინ ისეთი ძალით გააწნა სილა, თითქოს ლამის სიჩუმეში კარაბინმა დაიქუხაო, რის შემდეგაც ფელდფებელი მერცი სკამზე დავარდა და სახე რომელიღაც ადგილობრივი კერძის ახლად შემოტანილსა და ჯერაც ცხელს მათლაფაში ჩაყო უნებურად, ხოლო მარცხენა ყურიდან სისხლიც წამოუვიდა.

ამასობაში კამეგარმა ხრმალი იშოშვლა, მაგრამ რაკი არასამწყობრო ნაწილში მსახურობს და ფაფისა და ბორშჩის მოხარშვა უფრო ეხერხება, ჯეროვნად ვერ გამოიყენა იარაღი, რადგან რაზიკოვმა ხელზედ უტაცა მარჯვენა ხელი, ხოლო მარცხენით იმასაც მჭახე ალიყური აჭამა, მარცხენა ყურიდან სისხლის წამოსვლითა და გმინვის თანხლებით.

მე არყის ბოთლი იმ ანგარიშით მოვუქნიე არაკეთილმოსურნეს, რომ თავში ჩამერტყა დათხლევით, მაგრამ ხელი ამიკრა, ბოთლი

მხარში მოხვდა, რამაც დიდი არაფერი დაუშავა, რაკი თავით გამამტრევიცა დუქნის ფანჯარა. კიდევ კარგი, ბოხობი მეხურა, თორემ უარესად დავმავდებოდი გარეთ, მიწაზე დაცემისას. გარკვეული დროის შემდეგ, დუქანში რომ შევბრუნდი, იქ შექმნილიყო ერთი აურზაური, ვაი-შმველებელი და არეულობა, მედუქნეები კოსწია და კოლია მოჩხუბართა დაშოშმინებას ცდილობდნენ, მაგრამ ამოღ. ამიტომ როდის მოხვდა მტრის სილა, ვერ მოგახსენებთ, თუმცა ისეც რომ არ გამოსულიყო, რომ ჩვენის სახელგანთქმულის, მისი საიმპერატორო უდიდებულესობის მეცამეტე ერეგნის პოლკის სამი აფიცერი გალახა ვიღაც კრამოლნიკმა. სამივენი ვცემდით მეტოქეს, სანამ ზემოთხსენებული მედუქნეები გაგვაველებდნენ ამ დროს დაბრუნებული მამასახლისისა და მისგან მოყვანილი რამდენიმე გლეხის მონაწილეობით.

ბოლოს, სანამ ცხენებზე შევსხდებოდით მანგლისში დასაბრუნებლად, მამასახლისმა გვიჩიო, რომ ამ ყოვლად უმსგავს მასწავლებელ რაზიკოვზედ საჩივარი შეგვეტანა სოფელ პრიუტის ბოქაულთან, რომელიც ამ ჩვენი კამეგარის ძმა არის.

აი, თქვენო მაღალკეთილშობილება, ამით ამოიწურა ეს ინციდენტი და ამჟამად ჰაუპტვახტში ერთი კვირით დაპატიმრებული ვარ და ველოდები თქვენს გადაწყვეტილებას, ვუჩივლოთ თუ არა იმ მასწავლებელს, რომელიც ნიღილისტი და მთავრობის მოწინააღმდეგე ყოფილა.

მანგლისი, 1887 წლის 15 ოქტომბერი

მინაწერი პოლკოვნიკ სტოლიცა კონსტანტინ აკიმოვიჩის ხელმოწერით:

„ამ შემთხვევაში ჩვენი პოლკის არასამწყობრო ნაწილში სამსახური თავის მართლებად არ გამოდგება. სირცხვილით როგორ ვიჩივლოთ, რომ ვიღაც მასწავლებელმა ჩვენი სამი ოფიცერი გალახა?! სამივეს ჰაუპტვახტში თითო კვირიან პატიმრობაზე კიდევ დაემატოს თითო კვირაც და იქიდან გამოსვლის შემდეგ იძულებით დაენიშნოთ სამწყობრო ოფიცრებისთვის განკუთვნილი ფიზიკური და სამხედრო ვარჯიშები, სრულის პროგრამით!“

11.

წ.კ.გ. საზოგადოების გამგეობა

თონეთის სკოლის მასწავლებელს, ლუკა რაზიკაშვილს შეტყობინება

თქვენზე არასასიამოვნო ამბები მოგვდის. ჩივიან, რომ ხალხს მკაცრად ეპყრობით, ლანძღავთ, აგინებთ და ვითომ სცემთ კიდევცა. თუ მასწავლებელმა თავის ხასიათი და ყოფა-ქცევა არ დაიშალაო, – გვითხრეს მანდემამ ჩამოსულმა მომჩივრებმა, – ერთი რამ შფოთი და უბედურება მოხდება ჩვენსა და იმას შორისო. ყმაწვილებიც აღარ დაიარებიან სკოლაში, სულ ხუთიოდე შეგირდილა დადისო: ყმაწვილებს ცუდად ექცევა, და ისინიც სულ დაფრთხნენ და სკოლაში აღარ დაიარებიანო.

გთხოვთ, დაუყოვნებლივ გვაცნობოთ, ნამდვილია ეს ამბები თუ ცილისწამება.

თქვენ თითონაც ხომ კარგად გესმით, რომ თუ მასწავლებელსა და სოფელს შორის განხეთქილება და უსიამოვნება სუფევს,

მაშინ მასწავლებელს იმ სკოლაში აღარ დაედეგება. ამიტომ, თუ მაგ სოფელში დარჩომა გაქვთ სახეში, ეცადეთ, რომ ყველა ეს ცილისწამება თავიდან აიცილოთ და გამართლდეთ, და აგრეთვე მოახერხეთ, რომ ხალხის სიყვარული მოიპოვოთ და ყოველგვარი უსიამოვნება და განხეთქილება მოსპოთ.

საქ. მწ. ი. მანსვეტაშვილი
27 ნოემბერი, 1887 წელი

12.

ქართველთა შორის წიგნის ცოდნის გამავრცელებელ საზოგადოების გამგეობას
თონეთის სკოლის მასწავლებლის
მოსხენება

გამგეობის მოწერილობა 27 ნოემბრიდან მივიღე. რაც დაგს-მენიათ, ჭორი და სიცრუეა. გამგეობამ კარგად უწყის, რომ ამ ერთი თვის წინათ ჩემს სკოლას დაჰხედა გამგეობის მდივანმა, ბ-ნმა მანსვეტოვმა, ხალხიც დაიბარა და ჰკითხა ჩემი ავი და კარგი. ხალხს ერთხმად კარგის მეტი ჩემზე არა უთქვამს რა.

ეხლა, თუ გამოჩენილან ვინღაც დიაკვან-მამასახლისები და ავრცელებენ ჩემზედ ჭორებს, ეგ იმათი საკუთარი ინტერესის გამო გახლავს და არა ჩემის მიზეზით. რა აწუხებს პირველს და მეორეს, აქ მაგის მიზეზს საჭიროდ არა ვრაცხ, გამოვაცხადო.

ჩემს სკოლაში დღეს 40 შეგირდი სწავლობს. მეტი ადგილი არც კი არის. თუ „ხუთიოდე“ შეგირდის მეტი არა მყავს, მაშ, რის მუშა ვარ? ნუთუ 300 მანათია თავი და ბოლო ჩემის კაცობისა და სხვა არაფერია? არ ვიცი, ღმერთმანი, რაღა ვსთქვა?!

გამგეობას ჩემი მასწავლებლობა სწორედ საჭიროდ გაუხდა. იმასაც აღარ კითხულობენ, ვინ არის ეს მომტანი ენისა, რა აწუხებს, რა სტიკვა – სწუხდება თვითონაც და მეც მაწუხებენ. უმორჩილესად ვსთხოვ გამგეობას, თუ ჭორი სიმართლედ მიაჩნია, მეორე დღესვე მიღებისავე ამისა, გამოგზავნოს კიდევ სარწმუნო პირი და ადგილობრივ ნახოს საქმე.

დიდ-თონეთის მოსახლეობას 1200 სული შეადგენს. დიდი და პატარა, ყველა დაიბაროს და იკითხოს. თუ ერთმა, გარდა მამასახლისისა და მის ცოლისძმის მთავრისა, ჩემზედ ცუდი სთქვას, მაშინ მე უარს ვყოფ ჩემს ხელობას და ვიტყვი, რომ არა ვვარგებულვარ არც კაცად, არც მასწავლებლად. და თუ საზოგადოება, დღეს ასე ვხედავ საქმეს და სწორედ ესეც არის, მეტყვის – შენზე კარგი მასწავლებელი არ გვინდაო, მაშინ მე დავრჩები ჩემს ხელობაში.

ჯერ ღმერთი არ ასიამოვნებს ყველას და მე როგორ ვასიამოვნო კაცუნა-არაკაცებს, რომლებიც მე პირად უსიამოვნობას მაყენებენ და სკოლასაც ძირს უთხრიან?

ესენი გახლავან ეს პირნი და ჭორებიც ამათგან იქმნება. ამათ მთელი სოფელი უჩივისთ, და ნუ გაგვიკვირდებათ, ამათაც ჩემზედ ჭორები ავრცელონ თავის შემოჩენილი კაცების პირით. ეს კი არა, უფრო სამადლო საქმეს იზამდა გამგეობა, რომ თონეთის საზოგადოებას ჩამოაცილებდეს ეხლანდელს მამასახლისს. ამისათვის დიდი შრომა არ დასჭირდება, მხოლოდ სთხოვოს თბ. მზრის უფროსს, ბ-ნს ჩოლაყაშვილს, რომლისთვისაც აქაურ მამასახლისზე მე რამდენიმე საჩივარი მიმიწერია შარშან და წელსაც, რომ გადააყენოს იგი და ჩა-

აბაროს სხვას ვისმე ხელობა. დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ამითი მეც ბევრს უსიამოვნებას ამაცილებთ, სკოლის საქმეც უკეთესად წავა და ჭორებსაც ბოლო მოელება.

2 დეკემბერი, 1887 წელი

13.

მის ბრწყინვალეობას, ბატონ ილია ჭავჭავაძეს
(გაზეთ „ივერიის“ რედაქტორს)
დიდი თონეთის სოფლის საზოგადოების მოსამართლეების –
გიორგი გოგიშვილის, სოლომონ მჭედლიძის – და
მამასახლისის დიმიტრი შავშიშვილის
არზა

აღნიშნული სოფლის მცხოვრებთა შვილების სასწავლებლად თქვენს მიერ გამოგზავნილია მასწავლებელი ლუკა რაზიკაშვილი. ეს კაცი თქვენი ბრწყინვალეების მიერ გამოგზავნილია შეგირდების აღსაზრდელად და გასანათლებლად; მაგრამ თქვენი ბრწყინვალეების კეთილშობილი მიზანი ვერ განხორციელდა, იმის გამო, ჯერ ერთი, რომ იგი მთელ თავის პირად დროს უთმობს ნადირობას და სხვადასხვა პირად სიამოვნებას და მეორეც, ეს ადამიანი იმდენად დესპოტურად ექცევა შეგირდებს, რომ ძველი, ყოფილი მასწავლებლის დროს არსებული 70 მოსწავლიდან ახლა შემორჩა სულ რაღაც 5 თუ 6 სული, აქედან მარტივად დაინახავს თქვენი ბრწყინვალეობა, რამდენად სარგებლობა მოაქვს მას საზოგადოებისათვის, პირიქით, მთელს სოფელში სახელი აქვს გაავრდნილი, როგორც მთელის საზოგადოების მეამბოხეს, ყველა სიავის წამომწყებსა და სკანდალისტს. მის ყოველდღიურ მუქარებს, მოუსპოს ყველას სიცოცხლე, ადგილობრივი მცხოვრებლები მოთმინებიდან გამოჰყავს, რასაც, რასაკვირველია, შეიძლება იოლად მოჰყვეს მსხვერპლი. მსგავსი სუბიექტი არ არის საზოგადოებისთვის სასარგებლო, არამედ, პირიქით, აღსაზრდელების ჭირი და საწამლაგია. ჩვენ რამდენჯერმე მივმართეთ ბ-ნ კავრიევს თხოვნით, მოემართა თქვენი ბრწყინვალეებისთვის, რათა შეგვეცვალა იგი, დაგენიშნათ ვინმე უფრო მოაზროვნე კაცი, რომელიც მეტ სარგებელს მოიტანდა. არავისაც არ უნდა სასწავლებელში წასვლა, რადგანაც ამ დესპოტს უფროსიან. ეს ყველაფერი არაფერია იმასთან, რომ ის მცხოვრებთა შორის ქმნის ბუხტსა და სკანდალს და მოსახლეობის რომელიმე წარმომადგენლისგან სულ მცირე წინააღმდეგობაზე, ის ხანჯალს იშოშვლებს და ოღონდაც პირველივე შემხვედრს თავი მოაჭრას. ერთის სიტყვით, მისი ამგვარი საქციელების უამრავი რაოდენობაა, რომლებზეც ზედმეტად მიგვაჩნია გაცნობით.

ვაცნობებთ რა ამას თქვენს ბრწყინვალეობას, უმორჩილესად ვთხოვთ, შეცვალოთ იგი! მის მაგივრად დანიშნოთ ვინმე სხვა, სარგებელს რომ მოიტანდა და აღზრდიდა ბავშვებს, რომლებიც აქამდე ველურებად რჩებიან.

დიდი თონეთის მამასახლისის დიმიტრა შავშიშვილი
დიდი თონეთის სულია გიორგი გოგიშვილი,
სოლომონ მჭედლიძე და დასმითა ბეჭდისათა (დასმულია
სამი ბეჭედი, ორი მოსამართლის და ერთი – მამასახლისის)
11 იანვარი, 1888 წ.
ქ. ტიფლისი

14.

ქართველთა შორის წიგნის ცოდნის გამავრცელებელ საზოგადოების გამგეობას დიდ-თონეთის სკოლის მასწავლებლის ლუკა რაზიკაშვილის მოხსენება

თონეთის მამასახლისის შემოუტანია ჩემზედ საჩივარი გამგეობაში. დასამტკიცებლად იმისა, რომ იგი ცილს მწამებს, შემიძლიან მივმართო გამგეობის ყურადღება იმ შემთხვევაზე, რომლის მოწამეც მე ვიყავი 19 იანვარს 1888 წლისას. დიდ-თონეთის საზოგადოებამ წარუდგინა ტფილისის მაზრის უფროსს განაჩენი იმაზე, რომ დაეთხოვნათ მამასახლისობიდან დიმიტრი შავშიშვილი, პირადად 50 კაცი წარსდგა მაზრის უფროსთან. თუ რომ ჩემზედაც ჰქონდათ საჩივარი, განა არ შეეძლო ამხალხს გამგეობისთვის მოეხსენებინა ჩემი ურიგო ყოფა-ქცევა?

1888 წ. იანვრის 21

15.

წ.კ.გ. საზოგადოების გამგეობის მიმართვა

დ. თონეთის სკოლის მასწავლებელს, ლუკა რაზიკაშვილს

საზოგადოების გამგეობამ მოისმინა მამასახლისის საჩივარი და შენი პასუხი ამ საჩივრის გამო, მაგრამ, რადგან გამგეობას სურვილი აქვს, მსვლელობა მისცეს ამ საქმეს, მაზრის უფროსს ყველაფერი შეატყობინოს, ამიტომ საჭიროდ დაინახა, მოგთხოვოს უფრო დაწვრილებითი პასუხი.

საქმეთ მწარმოებელი ი. მანსვეტაშვილი 4 თებერვალი, 1888 წ.

16.

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების კომიტეტს დიდი თონეთის სკოლის მასწავლებლის ლუკა რაზიკაშვილის ახსნა-განმარტება

საზოგადოების გამგეობა ამა 1888 წლის 4 თებერვლის #7 წერილით მავალებს ახსნა-განმარტებას დიდი თონეთის ყოფილი მამასახლისის, დიმიტრი შავშიშვილის საჩივარზედ. ამ ჩივილის გამო ახსნა-განმარტება მესამედ მიწევს, თუმცა იგი არავითარი ყურადღების ღირსი არ არის, რადგან მასში (გარდა) შარისა და იმის მცდელობისა, რომ როგორმე მავნოს, არაფერი არ არის. თუკი საზოგადოების გამგეობა ეჭვებშია და ფიქრობს, რომ მე მართლაც მთელ დროს ვუთმობ ნადირობას და სხვადასხვა პირად სიამოვნებებს, როგორც დიმიტრი შავშიშვილი მაბეზღებს, მაშინ ეჭვის გაფანტვის ყველაზე უებარი საშუალებების არის, რომ თავისი ერთ-ერთი წევრი მოავლინოს სარევიზიოდ, არ ერწმუნოს არც ჩემს სიტყვიერ თავის მართლებას, არც მხოლოდ სიტყვებით ბრალდებებს ჩემი მომჩივარისგან. სხვანაირად, სხვადასხვა შერიანებისა და ინტრიგანების ყალბი დაბეზღებების მეოხებით, მიწერ-მოწერასა და ჩემსა და გამგეობას შორის წარმოქმნილს

გაუგებრობას დასასრული არ ექნება. იმ პუნქტის უარსაყოფად, სადაც ნათქვამია, რომ თითქოს მე ისე დესპოტურად ვექცევი ბავშვებს, „ძველი“ მასწავლებლის დროს არსებული 70 სულიდან დღეს 5-6 სული დარჩა, მე ვიტყვი შემდეგს: პირველი მასწავლებლის დროს შეუძლებელი იყო 70 მოსწავლე ყოფილიყო იმ მიზეზის გამო, რომ თონეთის სკოლას გააჩნია მხოლოდ 15 მერხი, თითოეული მერხი მოწყობილია 3 ბავშვზე, აქედან გამომდინარე, თუნდაც ყველა ვაკანსია შეივსოს, სულ გამოვა 45 (15 X 3), ხოლო მე ამჟამად მყავს 40 შეგირდი. ჩემი წინამორბედის საკლასო უურნალიდან არ ჩანს, რომ მისი მოსწავლეების რიცხვს გადაეჭარბებინოს 42-ისთვის. იმ პუნქტებზე, სადაც ლაპარაკია, რომ მასწავლებელი მეამბოხება, და ამის მსგავსი რამეები, მე ზედმეტად მიმარჩნია, მოგცეთ რაიმე ახსნა-განმარტება...

ჩვენ შორის რომელია დამნაშავე საზოგადოების წინაშე, მე თუ მამასახლისი, ეს უკვე გაირკვა მიმდინარე წელს, 26 იანვარს, ტიფლისის სამაზრო უფროსის თანდასწრებით, რომელიც გუბერნატორმა მოავლინა პოლიციური მოკვლევის საწარმოებლად და მამასახლისი დიმიტრი შავშიშვილის თანამდებობიდან მოსაშორებლად, თანახმად დიდი თონეთის საზოგადოების საჩივრისა. მამასახლისმა ვერ იმსახურა ვადამდე და შეიცვალა ხმათა უმრავლესობით – 140 ხმა 4-ის წინააღმდეგ. ვფიქრობ, ამ ფაქტს ბევრი რამის თქმა შეუძლია იმ აზრის სასარგებლოდ, რომ მასწავლებლის წინაშე ისევე სცოდავს მომჩივანი, როგორც საზოგადოების წინაშე აღმოჩნდა იგი შემცოდველი და დამნაშავე.

1888 წ. 9 თებერვალი

მსაგენაწილი: ALLA TURCA

17.

ქ. შ. წ-კ. გ. საზოგადოების გამგეობის მიწერილობა თონეთის სკოლის მასწავლებელს

გამგეობის გადაწყვეტილების ძალით, ერთი წევრი გამგეობისა დაესწრება ეგზამენებზე თქვენდამი რწმუნებულ სკოლაში, ამიტომ გთხოვთ, ვიდრე ხსენებული წევრი არ მოვიდეს, ყმაწვილები არ დაითხოვოთ და არც ეგზამენები მოახდინოთ.

საქმ. მწ. ი. მანსვეტაშვილი 15 მაისს, 1888 წ.

18.

მოკლე მოხსენება წ.-კ.ს. გამგეობისადმი დიდი თონეთის სკოლის შესახებ, რომელიც მე დავათვალიერე 7-ს თიბათვეს ამა 1888 წ.

თუმცა გამგეობამ მასწავლებელს ბ. რაზიკაშვილს წინააღმდეგ აცნობა, მოეცა და ბავშვები საზაფხულოდ არ დაეთხოვა, მასწავლებელი სკოლაში ვერ ვპოვე და ამის ნამდვილი მიზეზიც ვერ შევიტყვე.

შემდეგ მამასახლისის შემწეობით შევკრიბე ცოტაოდენი შეგირდები: დავსხი ეს შეგირდები, გამოვკითხე, გამოვცადა ყველა საგნებიდამ და აღმოვაჩინე, რომ:

1) წლის განმავლობაში მეოთხე განყოფილება არ ყოფილა სკოლაში; 2) არ ყოფილა სრულიად ნასადილევეს სწავლება; 3) სამლო სჯული მეტად სუსტად იცინა ბავშვებმა ყველა განყოფილებაში; 4) პირველ განყოფილებაში ბავშვები ჩათვლით კითხულობენ ქართულს; სუსტად კითხულობს აგრეთვე მეორე განყოფილების მომეტებული ნაწილი. ჯეროვნად ვერა კითხულობენ ლექსებს ყველა განყოფილებაში: არ ახსოვთ კარგად ზეპირად, საიდანაც სჩანს, რომ არ უმეორებიათ ნასწავლი; ლექსების კითხვაში ჩქარობენ, მიუხედავად დასვენების ნიშნებისა და აზრისა; 5) არითმეტიკა სუსტად იცინა ყველა განყოფილებაში: პირველ განყოფილების შეგირდებმა სრულად არ იცინა, მაგალითად, თვეს რამდენი დღე აქვს და გირვანქას რამდენი მისხალი, მეორისაში კი ამაზედ მიპასუხეს - თვეს 21 (ერთმა), 25 (მეორემ) და 28 (მესამემ) დღე აქვსო და 500 (ერთმა), 200 (მეორემ) მისხალი აქვს გირვანქასო; მეორე განყოფილების შეგირდებმა ვერ გაჰყვეს რიცხვი 30 ხუთ თანასწორ ნაწილად და სხ.; 6) საწერი სავარჯიშო უფრო ძლიერად ყოფილა სამწუხარო მდგომარეობაში. არითმეტიკის ამოცანების რვეულები სრულიად არავის ჰქონდა; ბავშვებმა მითხრეს, ამოცანები მთელი წლის განმავლობაში არ გვიწერიაო; პირველ განყოფილებაში მთელი წლის განმავლობაში ხატვა არ ყოფილა, მეორეში - მცირედ. სხვადასხვაგვარ საწერ სავარჯიშოთაგან მხოლოდ ერთი ფორმა - გადაწერა (წიგნითგან) ყოფილა სკოლაში. გადაწერილიც ძლიერ ცოტა სჩანს და ამასთან ყველა რვეულებში მხოლოდ ერთ ადგილას შევნიშნე, რომ მასწავლებელს ორიოდე ასო გაესწორებინა, დანარჩენი ხელუხლებელია, რის გამოც ქართული წერა ცუდს მდგომარეობაშია; 7) სოფლის მცხოვრებთა მომეტებული ნაწილი უჩივის მასწავლებლის მოქმედებას სკოლის გარეშე და ჰსურს, რომ იგი გადაყვანილ იქნას სხვაგან.

ამასთანვე ვაცნობებ გამგეობას, რომ დაწვრილებით ცნობებს და ანგარიშს რევიზიისას წარმოვადგენ მოკლე ხანში.

გამგეობის წევრი ალექსი მირიანაშვილი
10-ს თიბათვეს 1888 წ. ქ. თბილისი

19.

**ქართველთა შორის წიგნის ცოდნის გამავრცელებელ საზოგადოების გამგეობას
დიდი თონეთის სკოლის მასწავლებლის
ლუკა რაზიკაშვილის
მოსხენება**

გამგეობის წევრთა შორის გავრცელებულა ჩემზედ უცხო და არასასიამოვნო ამბები: 1) ვითომ არაფერი მესწავლებინოს მოსწავლეთათვის და 2) მექონდეს დიდი განხეთქილება თონეთის საზოგადოებასთან. რადგანაც ეს მართალი არ არის, ამიტომ საჭიროდ ვრაცხ, გამოვუცხადო პატივცემულს გამგეობას, რომ დანიშნოს კომისია საქმის გამოსარკვევად და გასაგებად, ორი-სამის კაცის საჩივარს ყური არ უგდოს - იმ კაცებისა, ვისიც სკოლაში არავინ სწავლობს, ჯერ ერთი, და მეორე იმიტომ, რომ ისინი არიან დამცარავნი სოფლის და სკოლის საქმეებისა. ბ-ნი მირიანაშვილის რევიზია უნდა უკანონოდ ჩაითვალოს, როგორც ჩემს დაუსწრებლად

მომხდარი. აზრი ბ-ნი მირიანაშვილისა ჩემი მოქმედების შესახებ არ არის საყურადღებო, რადგან მირიანაშვილი ჰსტუმრებია ჩემს მომჩივარს, რომლისგანაც სიმართლეს ვერა დროს ვერ შეიტყობდა. შეგირდები მე დავითხოვე პირველს თიბათვეს, რადგან ყვავილით ხდებოდნენ ავად და ვგონებ, ესრეთი მოქცევა ჩემის მხრით უკანონო არ უნდა იყოს. ორ რიგად ყმაწვილების სწავლება არ მოხერხდა, ამაზე თავის დროზე კიდევ ვაცნობე გამგეობას, მაგრამ მდივანმა სთქვა, არ მიმიღიაო. მოვითხოვე რვეულები | განყოფილებისთვის და არ მიმივიდა, რის გამოთაც შეგირდებს მთელი ერთი თვე არაფერი დაუწერიათ რვეულებზე. ვიკითხე მიზეზი და იგივე პასუხი მივიღე. გამოვგზავნე სკოლის ანგარიში, არც ის მიუღია კანცელარიას. რადგანაც ყველა ის მოწერილობანი, რომელზედაც ბედ-იღბალი სკოლისა დამოკიდებული იყო, გაქრნენ უნუგემოდ, ამიტომ ეხლანდელს ჩემს მოხსენებას ვაგზავნი ბ-ნი იაკობ სვიმონის ძის გოგებაშვილის სახელობაზე და ვითხოვ, წაკითხულ იქნას გამგეობის სხდომაზე.

თუ პირობა, რომელსაც მე ვუსახავ გამგეობას თავის გასამართლებლად, ე.ი. კომისიის დანიშვნა, ასრულებული არ იქმნა, მაშინ მე მეცოდინება, დავრწმუნდები, რომ გამგეობას ორის წლით დაფუნქციონარ მასწავლებლად, ვადა ვავიდა და უნდა ავიბარგო; რასაც ამბობენ და რასაც ფიქრობენ ისინი, უნდა გაიყიდოს ჭეშმარიტებისა და სიმართლის ფასად.

1888 წ. 21 თიბათვე

გადაწყვეტილება გამგეობისა გთხოვთ, მაცნობოთ ამ ადრესით: (რუსულად) სოფელი თიანეთი, თიანეთის სამაზრო სამმართველო, ლუკა რაზიკაშვილისთვის გადასაცემად.

20.

**მის ბრწყინვალეობას, თავადს ილია ჭავჭავაძეს
დიდი თონეთის საზოგადოების
თხოვნა**

ჩვენ, ამის ქვემოთ ხელის მომწერელთ, დიდი თონეთის საზოგადოებამ, შევიტყვეთ, რომ ჩვენს მასწავლებელზედ ლუკა რაზიკაშვილზედ მიზეზი მიუტანია მთავრობასა. რადგანაც ჩვენ, მთელ თონეთის საზოგადოებას, გვსურს ლუკა რაზიკაშვილი ისევ მასწავლებლად, არაფერი დანაშაული არა აქვს სოფელთან სიკეთის მეტი და არც სკოლის შეგირდებთან. ჩვენ ამაზედ უკეთესი მასწავლებელი არ გვინდა და წერა-კითხვის გამგეობასაც ვსთხოვთ, ჩვენი თხოვნა მიიღოს. თუ ერთი-ორი კაცი უჩივის ჩვენს მასწავლებელს, საზოგადოებასთან იმათ საქმე არა აქვთ.

ვთხოვთ თქვენს ბრწყინვალეობასა, ჩვენი თხოვნა მიიღოთ და ყურადღება არ მიაქციოთ მასწავლებელზედ მოჩივარ და სოფლის ამრევ კაცებსა, რომელზედაც ხელს ვაწერთ ჩვენ, დიდი-თონეთის საზოგადოება.

(შემდეგ მოდის 80 ხელის მოწერა, ბოლოს დოკუმენტს მიწერილი აქვს შემდეგი):

რადგანაც წერვა არ იცოდნენ, მათის თხოვნით და ხელ ჩამორთმევით ხელს ვაწერ დიდი თონეთის ეკლესიის მთავარდიაკვანი ვასილ ზაქარევი.

(ამის შემდეგ ზემოხსენებულ პირთა სიას საკუთარი ხელის მოწერით მიმატებულია 3 ხელის მოწერა): ზაქრო ლონდარიძე, ივანე მჭედლიძე და ისაკა სარდლიშვილი.

(დაბოლოს, მიწერილი აქვს): ამ ხელის მოწერით ვამტკიცებთ და ხელს ვაწერთ დიდი თონეთის მამასახლისი - ნიკო ბერუაშვილი.

ვამტკიცებთ დიდი თონეთის საზოგადოების სუდიები: პავლე გოგიჩაშვილი სახელმწიფო ბეჭდის დასმით და სუდია სოლომონ მჭედლიძე.

(დასმულია ბეჭდები მამასახლისისა და მოსამართლეების)

ქ.შ. წ.-გ. საზოგადოების გამგეობის დადგენილება:

არზა თონეთელებისა უყურადღებოდ იქნას დატოვებული. თონეთის სკოლის მასწავლებლად დროებით (18 ოქტომბრიდან) დაინიშნოს ივანე წიკლაური.

თ. ამხ. ი. მაჩაბელი.

წევრნი: გრ. ვოლსკი, ი. გოგებაშვილი, გ. იოსელიანი, ნ. ცხვედაძე, ალ. ჭიჭინაძე, ე. თაყაიშვილი
20 სექტემბერი, 1888

21.

ქ.შ. წ.-გ. გამავრცელებელი საზოგადოების საქმეთა მწარმოებელს, ბატონ იაკობ მანსვეტაშვილს სოფელ დიდი თონეთის სკოლის მასწავლებლის ივანე წიკლაურის მოხსენება

ამა წლის შობას ისე რა გამახარებდა, როგორც ის ოთხცხენიანი დილიჟანსი, სამ მანათად და ხუთ შაურად რომ დაიარება ტფლისის სოლოლაკის ქუჩაზედ მოთავსებულ გევორიკ საკაიანცის საკონდიტროდან მანგლისამდის, რომლითაც დიდ თონეთში ჩამოვიდა ვაჟა-ფშაველა, იგივე ლუკა რაზიკაშვილი, ჩემი უფროსი მეგობარი გორის საოსტატო სემინარიიდან. მიკითხვა-მოკითხვის მერე წაყოლა მთხოვა ყოფილ მამასახლისთან შესარიგებლად და იმანაც – რახან მის ბრწყინვალეობას, კნიაზ ჭავჭავაძეს უსურვებია, შეგირიგდები, მაგრამ ერთი ალიყური მაინც ხომ გმართებს ჩემიო, – და ეშმაკური ლიმილითხელი ჩამოართვა წარბებშეკრულ ლუკას. იგივე განმეორდა ეკლესიის მთავართანაც და მოსამართლეებთანაც.

ამის მერე ერთი გაკვეთილის ჩატარება მთხოვა და ისე გამოვიდა, სიზმარს გამოემგვანა ეს ამბავი, საშობაო სიზმარსა. საკლასო ოთახში შეკრებილ სამივე განყოფილების 41 მოწაფეს (სამმა ვერ მოახერხა მოსვლა ავადმყოფობის გამო) თან წამოღებული საჩივრები წაუკითხა, გააცნო მისი სკოლიდან დათხოვნის საქმის ვითარება. ამას რომ მორჩა, თქვა: თუ ვერაფერი გასწავლეთ, მდოგვის მარცვლებო, ახლა მაინც გასწავლითო და მარტო თქვენ კი არა, მთელ სოფელ-ქვეყანასაცო. მერე ამყად გადახედა შეგირდებს და იმათ უკან ჩამომდგარ მშობლებსა თუ სხვა დაინტერესებულებსაც, ჩოხის უბიდგან ამოიღო გაზეთ „ივერიის“ ამა წლის 13-14 დეკემბრის ნომრები, სადაც მოთავსებულია მისი პოემა „ალუდა ქეთელაური“.

ორი წელიწადი ხომ მე გიწერდით ნიშნებსაო, – შეგირდებს მიჰმართა ლუკამ, – ახლა კი თქვენ იქნებით მასწავლებლები, აი, ამ ჩემს ნამუშევარს წავგიკითხავთ, მერე ჩამოვატარებ და ყველამ თქვენი შეფასება უნდა დამიწეროთო.

შემდეგ გამოთქმით წავგიკითხა „ალუდა ქეთელაური“. ამას რომ მორჩა, მართლა გადააწოდა გაზეთები ბავშვებს. იმათ ჯერ ერიდებოდათ ნიშნების დაწერა, მაგრამ ლუკამ გაამხნევა, აქ არ გაგსინჯავ ნიშნებს, სახლში ვნახავო, რის შემდეგაც მოწაფეებმა, რომლებიც აგრე მოულოდნელად შეიქმნენ მასწავლებლები, თავთავიანთი ნიშნები დაუწერეს ზედ გაზეთებზევე.

სიტყვას აღარ გავგარძღვებ ლუკას მიერ შეგირდებისთვის დარიგებულს ხუთ კოლოფ შაქარყინულზე და საშობაო ქეიფზე, ამის მერე რომ ჰქონდა ადგილი. მხოლოდ იმასღა დავსძენ, რომ მეორე დილას ლუკამ „საზაფხულო თეატრის“ ორი ბილეთი აჩვენა სკოლის დარაჯს, ალექსი გოგიშვილს და აუხსნა, რომ ეს იყო ბილეთები მოცარტის ოპერა „ფიგაროს ქორწინებაზე“ დასასწრებად და უნდა გამზადებულიყო, რადგან დაპატიუებული იყო. აღარც დარაჯის აცრემლებულს თვალზე და მის ბუტბუტზე – მოცხარი-მოცარტი, მოცხარი-მოცარტიო – მოგახსენებთ რამეს, რადგან იმ ბილეთებმა მეც ამიწყლიანა თვალეები, ვინაიდან ალექსის ძრიელ უყვარს მუსიკა, მღვდლის სახლთან მიიპარება ხოლმე და აცრემლებული უსმენს მღვდლის ცოლის თამაშობას ფორტეპიანოზე და, რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა იყოს, ფრანგულად ბუტბუტებს: Qu'est-ce que c'est la panta?

დილიჟანსს რომ ველოდებოდით სამკოდაანთ დუქანთან, დათოვლილ სოფელს და სათოვლე ნისლში ჩაძირულ ალგეთის ხეობას დარდინად გაჰყურებდა ლუკა. საით დასწუხდი-მეთქი, ლუკურიაკავ, საითა? – შევეკითხე. კარგა ხანს დუმდა და ბოლოს ესლა მითხრა: დავწუხდი ტირილისაკა, ცრემლი არ მეკარებოსაო...

27 დეკემბერი, 1888 წ.

მინაწერი: „ივერიის“ რედაქტორს, ბატონ ილია ჭავჭავაძეს – თქვენის სახელით გატანებული თუმან-ნახევარი ურიგოდ არ დახარჯულა, თავადო.

იაკობ მანსვეტაშვილი
29 დეკემბერი, 1888 წ.

